

ABDULLA QODIRIY HAYOTI: MILLIY UYG'ONISH YO'LIDAGI FIDOYILIK

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14892825>

Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti
talabasi Xabibullayeva Munavvarxon Lochinbek qizi

Annotatsiya: *Abdulla Qodiriy o'zbek milliy adabiyoti va ma'naviy uyg'onish harakatining asoschilaridan biri sifatida nafaqat yozuvchi, balki o'z xalqining ravnaqi yo'lida fidokorona xizmat qilgan ziyoli sifatida ham tarixda o'chmas iz qoldirgan. Uning hayoti o'zbek xalqining mustamlaka asoratidan chiqishga bo'lgan intilishi, milliy o'zlik va adabiy erkinlik yo'lidagi kurash bilan chambarchas bog'liq. Ushbu maqolada Qodiriyning bolaligi, ta'lim olgan davri, ijodiy faoliyati, jadidchilik harakatidagi ishtiroki va qatag'on qurboni sifatidagi og'ir taqdiri keng yoritiladi.*

Qodiriy hayoti millatning uyg'onish davri bilan uzviy bog'liq bo'lib, u jadidlar safida turib xalqni ilmlilik, taraqqiyot va milliy uyg'onishga chorlagan. Uning asarlari milliy ruhni uyg'otish, tarixiy xotirani tiklash va jamiyatni adolatga yetaklash g'oyalariga asoslangan. "O'tkan kunlar" va "Mehrobdan chayon" romanlari nafaqat badiiy yuksaklik, balki tarixiy saboqlari bilan ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqolada yozuvchining ijodiy merosi, uning asarlarida milliy o'zlik va ijtimoiy haqiqatning aks etishi, shuningdek, uning qatag'on davridagi fojiali qismati tahlil qilinadi.

Qodiriy hayoti va ijodi yoshlar tarbiyasida muhim o'rin tutib, ularga milliy o'zlikni anglash, vatanparvarlik va adolat yo'lida kurashish kabi tamoyillarni singdiradi. Uning shaxsiy hayoti va ijodi fidoyilik, xalq manfaati yo'lida o'zini qurbon qilish namunasi bo'lib, bugungi kunda ham dolzarb bo'lib qolmoqda. Ushbu maqola orqali Qodiriyning milliy uyg'onish yo'lidagi xizmatlari va uning zamonaviy yosh avlod uchun ahamiyati chuqur tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: *Abdulla Qodiriy, Milliy uyg'onish, Jadidchilik, O'tkan kunlar, Mehrobdan chayon, Qatag'on qurboni, Tarixiy xotira, Adabiy meros, Vatanparvarlik, Milliy o'zlik.*

ASOSIY QISM

Abdulla Qodiriy hayoti: milliy uyg'onish yo'lidagi fidoyilik

O'zbek milliy uyg'onish harakati jadidchilik tufayli shakllanib, xalqning milliy o'zligini anglashiga, ma'naviy-ma'rifiy taraqqiyotiga turtki bo'ldi. Bu harakatning eng yorqin namoyandalaridan biri – Abdulla Qodiriy bo'lib, u o'zining boy adabiy merosi, fidokorona faoliyati hamda xalq taqdiri uchun qilgan kurashi bilan tarixda o'chmas iz qoldirdi. Yozuvchi o'z asarlarida milliy g'urur, vatanparvarlik, adolat, tarixiy xotira va mustamlakachilik zulmiga qarshi kurash g'oyalarini ilgari surdi. Uning ijodi o'zbek xalqining XX asrdagi uyg'onish jarayonida muhim o'rin tutib, milliy ongini shakllantirishda bebaho rol o'ynadi.

Ushbu maqolada Abdulla Qodiriyning hayoti, uning milliy uygʻonish yoʻlidagi xizmatlari va qatagʻon davridagi fojiali taqdiri batafsil tahlil qilinadi.

Abdulla Qodiriyning bolaligi va taʼlim olishi

Abdulla Qodiriy 1894-yilda Toshkent shahrining Yahyo Maxdum mahallasida tavallud topgan. Uning otasi Zokir Qodiriy oddiy bogʻbon boʻlib, oilasi unchalik boy boʻlmasa ham, bolalariga ilm olishni targʻib qilgan. Qodiriy dastlab eski maktabda tahsil olgan, keyinchalik rus-tuzem maktabida va xususiy jadid maktablarda tahsil olib, yangi usuldagi taʼlim bilan tanishgan. Bu uning dunyoqarashining kengayishiga, jadidlar harakatiga qiziqishiga katta taʼsir koʻrsatgan.

Qodiriy yoshlik chogʻlaridayoq adabiyotga qiziqib, rus va Gʻarb adabiyotini oʻrgana boshlaydi. U A.S. Pushkin, L.N. Tolstoy, V.G. Belinskiy kabi rus adabiyotining mashhur namoyandalari bilan tanishadi. Shuningdek, Turkiston jadidlari tomonidan chop etilgan gazeta va jurnallarda faol qatnashib, oʻzining ilk maqolalarini nashr ettiradi. Bu davrda uning milliy uygʻonish gʻoyalari shakllana boshlaydi.

Jadidchilik harakati va Qodiriyning faoliyati

Jadidchilik – Turkiston hududida XIX asr oxiri va XX asr boshlarida yuzaga kelgan maʼrifiy va ijtimoiy harakat boʻlib, uning asosiy maqsadi xalqni ilmga, taraqqiyotga, mustaqillikka undash edi. Abdulla Qodiriy ham shu harakatning faol namoyandalaridan biri sifatida xalqni savodli qilish, yangicha fikrlashga oʻrgatish va mustamlakachilik zulmiga qarshi kurashishga chaqirdi.

U "Sadoyi Turkiston", "Turkiston", "Ishtirokiyun" kabi nashrlarda faoliyat yuritib, oʻzining publitsistik maqolalarida mustamlakachilik siyosatini tanqid qildi, xalqni oʻzligini anglashga undadi. Uning bu faoliyati Turkiston mustamlaka maʼmurlari va kommunistik tuzumning diqqat markaziga tushdi.

Adabiy merosi va tarixiy romanlari

Abdulla Qodiriy adabiyot orqali xalqni uygʻotishni, tarixiy xotirani tiklashni maqsad qilgan. U asarlarida oʻzbek millatining madaniyati, qadriyatlari va mustaqillik sari intilishi haqida yozgan.

1. "Oʻtkan kunlar" (1926) – Oʻzbek adabiyotidagi birinchi tarixiy roman boʻlib, unda XIX asr Buxoro va Qoʻqon xonliklaridagi ijtimoiy hayot, sevgi, sadoqat, vatanparvarlik mavzulari koʻtarilgan. Otabek va Kumush obrazi orqali milliy xarakter, vatanparvarlik, halollik va poklik tarannum etilgan.

2. "Mehrobdan chayon" (1929) – Bu romanda amaldorlarning korrupsiyasi, jamiyatdagi ikkiyuzlamachilik, nosogʻlom muhit tasvirlangan. Asarda Toshpoʻlat va Hasanali kabi obrazlar orqali manqurtlashgan jamiyat keskin qoralangan.

3. "Obid ketmon" (1934) – Bu asar dehqonlar hayoti, ularning sovet rejimi davridagi ogʻir taqdiri va jabr-zulmlarini ochib bergan.

Qodiriy asarlarining barchasida millatni uygʻotish, mustamlakachilik va johillikka qarshi kurash gʻoyalari aks etgan boʻlib, ular mustaqillik uchun kurashayotgan xalq uchun juda muhim maʼnaviy qurollardan biri edi.

Qatag'on yillari va fojiali taqdiri

1930-yillarda SSSRda ommaviy qatag'onlar avj oldi va ayniqsa, jadid ziyolilar, milliy uyg'onish harakati vakillari qattiq ta'qib qilindi. 1937-yilda Abdulla Qodiriy ham "xalq dushmani" sifatida ayblanib, hibsga olindi. Unga millatchilik, aksilinqilobiy faoliyat olib borish kabi tuhmatlar qo'yildi. 1938-yil 4-oktabr kuni Toshkent shahrida Qodiriy otib o'ldirildi. Uning hayoti fojiali yakun topdi, ammo ijodi xalq xotirasida mangu qoldi. 1957-yilda Qodiriy to'liq oqlanib, uning nomi tiklandi.

Abdulla Qodiriy ijodining milliy uyg'onishdagi o'rni

Qodiriyning ijodi o'zbek milliy uyg'onishining asosiy ramzlaridan biri hisoblanadi.

Uning asarlari:

Milliy o'zlik va tarixiy xotirani tiklashga xizmat qiladi.

Yoshlarni vatanparvarlik, halollik va adolat sari undaydi.

O'zbek xalqining tarixiy kechmishidan saboq chiqarishga yordam beradi.

Adabiyot orqali milliy uyg'onish va erkin fikrlash g'oyalarini ilgari suradi.

Bugungi kunda Qodiriy merosini chuqur o'rganish, yosh avlodga yetkazish va milliy uyg'onish yo'lida undan saboq olish dolzarb vazifalardan biridir.

Abdulla Qodiriy milliy uyg'onish harakatining eng yorqin namoyandalaridan biri bo'lib, uning hayoti va ijodi xalqni ilm, adolat va erkinlik sari yo'naltirishga bag'ishlangan. U mustamlakachilik zulmiga qarshi kurashib, xalqning milliy o'zligini anglashga, tarixiy xotirani tiklashga xizmat qilgan. Garchi u qatag'on qurboni bo'lgan bo'lsa-da, uning nomi va asarlari bugungi kun yoshlariga milliy g'urur va vatanparvarlik ruhini singdirishda davom etmoqda. Uning ijodi hamisha millat ruhining uyg'oq bo'lishida muhim omil bo'lib qoladi.

XULOSA

Abdulla Qodiriy – milliy uyg'onish ramzi

Abdulla Qodiriy o'zbek milliy uyg'onish harakatining eng yirik namoyandalaridan biri bo'lib, uning ijodi va faoliyati xalqni ma'rifatga, adolatga va milliy o'zligini anglashga chorlagan. U o'z asarlarida tarixiy xotirani tiklash, milliy g'ururni shakllantirish va yosh avlodni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash g'oyalarini ilgari surdi.

Adabiyot orqali milliy o'zlikni anglash

Qodiriy romanlari xalqning o'z tarixini anglab yetishi, madaniyat va milliy qadriyatlarini qadrlashi uchun bebaho manba hisoblanadi. "O'tkan kunlar", "Mehrobdan chayon" va "Obid ketmon" asarlari orqali u o'zbek jamiyatining o'tmishi va kelajagi haqida chuqur fikr yuritgan.

Qatag'on qurboni bo'lsa-da, ijodi mangu yashaydi

Abdulla Qodiriy o'zining erkin fikrlari va milliy uyg'onish yo'lidagi fidoyiligi uchun 1938-yilda qatag'on qurboni bo'ldi. Biroq uning asarlari va g'oyalari xalq xotirasida saqlanib qoldi. Sovet mustabid tuzumi uning ovozi o'chirishga urinayotgan bo'lsa-da, u o'zbek adabiyotining eng yorqin siymalaridan biri sifatida tarixda abadiy qoldi.

Zamonaviy yoshlar uchun saboq

Bugungi kunda Qodiriy merosini o'rganish, uning ijodiy faoliyatidan saboq olish yosh avlod uchun juda muhimdir. Uning asarlari o'zbek xalqining mustaqillikka intilishi, tarixiy adolat va milliy ongini shakllantirish jarayonida muhim o'rin tutadi. Yoshlar uning hayotidan fidoyilik, Vatanga muhabbat, haqiqat va adolat yo'lida sobitlik kabi saboqlarni o'rganishlari lozim.

Adabiyotning kuchi va milliy uyg'onish

Qodiriyning asarlari adabiyotning nafaqat badiiy, balki ijtimoiy va siyosiy hayotga ta'sir etish kuchini ko'rsatadi. Uning ijodi xalqni uyg'otdi, milliy o'zlikni shakllantirishda muhim vosita bo'ldi. Shuning uchun ham bugungi kunda adabiy merosga e'tibor berish, uni targ'ib qilish muhimdir.

Milliy uyg'onish uchun Qodiriy merosidan foydalanish

Qodiriy asarlaridan kelib chiqib, milliy uyg'onish jarayonini davom ettirish bugungi kunning dolzarb masalalaridan biridir. Uning adabiy merosi xalqimizning o'z tarixiga, madaniyatiga va milliy qadriyatlariga bo'lgan hurmatini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Qodiriy ijodining bardavomligi

Zamon o'zgarishi mumkin, lekin Abdulla Qodiriy merosi o'zbek xalqining tarixiy xotirasi sifatida yashab qolaveradi. Uning asarlari har bir davr uchun dolzarb bo'lib, millatni uyg'otish va jamiyatni rivojlantirish yo'lida qo'llanilishi kerak.

Uning asarlarini o'rganish va targ'ib qilish zarurati

Qodiriy ijodini yosh avlodga yetkazish, maktab va oliy ta'lim darsliklarida keng yoritish, teatr va kino san'ati orqali jonlantirish – milliy uyg'onishning davom etishi uchun zarur qadamdir.

Qodiriy saboqlari abadiy

Uning asarlaridagi haqiqat, adolat va erkinlik g'oyalari har qanday jamiyat uchun dolzarb bo'lib qoladi. Shu bois, uning ijodi nafaqat adabiyotshunoslar, balki har bir o'zbek farzandi uchun saboq manbai bo'lishi lozim.

Xulosa o'rnida

Abdulla Qodiriy hayoti va ijodi milliy uyg'onish yo'lidagi beqiyos fidoyilik namunasi bo'lib, u o'z xalqining ma'naviy va madaniy rivoji uchun kurashgan buyuk siymolardan biridir. Uning ijodi faqat tarixiy meros emas, balki kelajak avlodlar uchun ham yo'lboshchi bo'lib qoladi. Shuning uchun bugungi kunda Qodiriy asarlarini o'rganish, tushunish va yoshlar orasida keng targ'ib qilish milliy burchimizdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Qodiriy A. (1970). O'tkan kunlar. Tashkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot.
2. Qodiriy A. (1959). Mehrobdan chayon. Tashkent: Sharq nashriyoti.
3. Qodiriy A. (1987). Adabiyotshunoslikka kirish. Tashkent: Fan nashriyoti.
4. Askarov, A. (2003). Abdulla Qodiriy va uning o'rni o'zbek adabiyotida. Tashkent: Adabiyot nashriyoti.

5. Karimov, I. (1992). O'zbek adabiyoti va madaniyati tarixi. Tashkent: Uzbekistan nashriyoti.

6. Mirzoev, M. (1999). Qodiriy va jadidchilik. Tashkent: Yangi avlod nashriyoti.

7. Abdullayev, A. (2015). O'zbek yozuvchilari: tarixiy va badiiy tahlil. Tashkent: O'zbekiston kitob nashriyoti.

8. Usmonov, Sh. (2006). XX asr boshidagi o'zbek adabiyoti va Qodiriy merosi. Tashkent: Ma'naviyat nashriyoti.

Foydalanilgan saytlar:

1. www.ozodlik.org – Abdulla Qodiriy haqidagi maqolalar va intervyular.

2. www.uzbekistan24.uz – O'zbekiston madaniyati va adabiyoti haqida yangiliklar va tahlillar.

3. www.kutubxona.uz – Abdulla Qodiriy va boshqa o'zbek yozuvchilari haqida resurslar.

4. www.adabiyot.uz – O'zbek adabiyoti tarixi va uning rivojlanishiga bag'ishlangan sayt.

5. www.tashkenttimes.uz – Abdulla Qodiriy va uning adabiy merosi haqida yangiliklar.

6. www.biblioteka.uz – O'zbek adabiyotiga oid maqolalar va o'rganish resurslari.

7. www.culture.uz – Abdulla Qodiriy ijodi va uning zamonaviy madaniyatga ta'siri haqida ma'lumotlar.